

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 821 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Kursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Мамлакатimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyrov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyrova Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилола Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдуллаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati.....	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari.....	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o'ziga xos tendensiyalari.....	458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari.....	468
Davletov Po'lat Torabayevich	
Ekoshahar tashkil etishda "yashil" belbog' hamda "yashil" makonning o'rni	476
Karimova Muqaddas Zabixullayevna	
Необходимость изучения механизма управления социально-трудовыми отношениями при переходе республики узбекистан на "зеленую" экономику.....	479
Раматов Зафарбек Жуманиязович	

Klasterlarning rivojlanish tarixi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va raqobatbardoshlikdagi o'rni.....	482
Sherkulov Shohruh Erkin o'g'li	
Soliqlarni raqamlashtirish: QQS ning muammo va istiqbollari	486
Abdulxayeva Shahnoza Muhammadiyevna	
Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida sug'oriladigan yerlarning unumdorligini oshirish yo'llari.....	492
Xo'jageldiev Chorshanbi Pardayevich	
Topical issues of analytical support for financial resources management of business entities in modern conditions	498
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Исследование цифровой валюты центрального банка как новой формы денег	506
Якубова Шамшинур Шуҳратовна	
Структуризация прибыли предприятия, факторы формирования и выявление резервов её повышения.....	513
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Xorijiy mamlakatlarda oilaviy migratsiya masalalari.....	517
Kadirova Zulayho Abduhalimovna, Gaziyeva Sulxiya Saidmashrafovna	
Ta'limda innovatsion tadbirkorlikning tarixiy rivojlanishini asosiy bosqichlari.....	522
Madaminova Xusnidaxon Shuxratovna	
Integratsiya jarayonida bog'dorchilikda klasterlarni barpo qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar va tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri	526
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Banklarning moliyaviy xavfsizligi va uning iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri.....	532
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish istiqbollarini belgilash jarayonini ekonometrik modellash.....	535
Turgunov Odilbek Maripovich	
Zamonaviy pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi rolini baholash	542
Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich	
The unique characteristics of governance systems in various countries: a comparative analysis.....	549
Bozorboev Otamurod Nurmuxammad ugli, Denny Andriana, Usmanov Bunyod	
GREEN ECONOMY AND GREEN CHEMISTRY: principles, priorities, advantages and it's impact to the future.....	553
Fozilova Firangiza Komilovna, Zokirova Ferangiz Zafarovna	
Kichik biznesda yoshlar tadbirkorligini shakllantirish va rivojlantirishning mohiyati va ahamiyati.....	557
Karimova Mavjuda Boxodirovna	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	562
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
Temir yo'l transportida yuk tashish samaradorligining iqtisodiy negizi tushunchasi va xususiyati.....	568
Shukurova Sultana Said Sultanovna	
Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarining hozirgi holati va tendensiyasi.....	572
Hayitova Nigora Ilxomovna	
Mamlakat tashqi qarzini boshqarishning samarali yo'llari	576
Choriyev Fazliddin Ishkuvatovich	
A comparative analysis of investment risk management in the non-profit sector	583
Rakhimov Shoxrux Abduqaxxor O'g'li, Muhamad Arief Ramdhany	
Роль налога на доходы физических лиц в формировании бюджета узбекистана.....	587
Наврузова Фароғатхон	

Принцип работы электронных денег в форме электронных кошельков в банковском секторе	592
Ширинова Шохсанам Собир кизи	
Дальнейшее повышение эффективности деятельности постов удаленного электронного декларирования путем преобразования их структуры и алгоритма взаимодействия	598
Вахидова Феруза Алимовна	
Ishbilarmonlik muhitining mohiyati hamda uni baholashning zamonaviy usullari	603
Majidov Faxriddin Abdurazzok o'g'li	
Davlat moliyaviy siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	609
Jabborova Dilafruz Sodiq qizi	
Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishida kichik biznes subyektlari faoliyatining ahamiyati	614
Ismoilov Narimonjon No'monjon o'g'li	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	619
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Telekommunikatsiya sanoatining rivojlanish tendensiyalari	625
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
O'zbekistonda xizmatlar sohasi va uning amaldagi holati tahlili	631
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish munosabatlari tahlili	637
Raximova Mohinur Dilshod qizi	
OTMlarining ta'lim faoliyatini boshqarish jarayonida qo'llaniladigan innovatsion shakl va metodlar	645
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashda moliyaviy modellashtirishning muhim jihatlari	651
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich, Zokirova Feruza Farxod qizi	
Internal factors influencing the competitiveness of the textile industry	657
Ikramova Nodira Burkhon kizi	
Mamlakatimiz tijorat banklari aktivlari samaradorligini baholash dolzarbligi	662
Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich, Baltabaev Maxmud Toshpo'latovich	
Xalqaro bozordagi eng katta birlashish va sotib olish (m&a) opertsiyalari bo'yicha tahlili	667
Ahamdjonov Abdulloh Ahadjon o'g'li	
The impact of markets for innovative banking products on the economy	675
Abdurakhimova Dilara Karimovna	
Increasing the effectiveness of using marketing tools in public transport	686
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, G'iyosidinov Boburbek Baxtiyor o'g'li, Wang Cheng	
E-commerce strategies for global market expansion	694
Allanazarova Dilnoza, Gulnora Abdurakhmanova, Vanessa Gaffar	
Chinese commercial banks experience in asset diversification	704
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Issues of greening the economy in ensuring sustainable economic growth	708
Nurmetova Muyassar Jumanazarovna	
“Риск-ориентированный надзор в банковском секторе узбекистана: актуальные практики и вызовы”	712
Суюнов Жасур Бозорович	
Рейтинг устойчивости субъектов предпринимательства: некоторые теоретические и практические аспекты	715
Исроилов Баходир Ибрагимович, Ibragimov Boburshoh Boxodir ugli	

Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish amaliyotini takomillashtirish yo'llari.....	718
Raxmanov Ilxom Xurramovich	
O'zbekistonda moliyaviy razvedka xizmati faoliyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	725
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li, G'aniyev Samariddin Murodullo o'g'li	
Передовые методы сбора данных для точных маркетинговых исследований	730
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Budjet tashkilotlarida ichki auditni tashkil etish va uning uslubiyotini takomillashtirish.....	733
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda logistikaning nazariy va uslubiy asoslari.....	740
Mirzanova Nozima Maratovna	
Tijorat banklarining transformatsiyalash jarayonlarini masofaviy bank xizmat turlari orqali rivojlantirish	744
Farmanova O'g'iloy Aliqul qizi	
Budjet daromadlarini shakllantirishning xorij tajribasi	748
Saipnazarov Shaylavbek Aktamovich	
Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar – o'zbekistonni yanada rivojlantirish strategiyasining tarbiyaviy omili.....	753
Gulxayo Samandarova Abduraim qizi	
Potential of vineyard tourism in Cappadocia region	761
Xashimova Shaxnoza Shuxrat qizi	
Aloqa xizmatlarini ko'rsatishning bugungi muammo va yechimlari.....	767
Shirinova Gulnoza Xudoyor qizi	
Mamlakatlarga xos xatarlarni baholash metodologiyalari tahlili	771
Bahridinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Tijorat banklarida faktoring operatsiyalariga ta'sir qiluvchi omillarning empirik tahlili	779
Usmonov Farrux Farxodovich	
A Comprehensive Analysis between Entrepreneurship and Unemployment in Uzbekistan	787
Shomurodov Tokhir Boymurod ugli, Rakhmonov Bekzod Sharibjon ugli, Kuziyeva Gulnoza Rashidovna	
English language competency as a catalyst for promoting sustainable development education in economics programs	792
Askarova Feruza Abdullaevna	
O'zbekiston misolida inson kapitali va tadqiqotlar boshqaruvini tadqiq qilish.....	798
Abdullayev Baxodir	
The role of insurance enterprises in securing global maritime trade.....	804
Sohibjamol Abirkulova	
Fond bozori orqali investitsiya faoliyatini moliyalashtirish yo'llari.....	809
Haydarov O'ral Axmadovich	
Bozor bahosi usullari asosida loyiha tannarxining bir qismi sifatida mehnat xarajatlarini hisoblashning iqtisodiy modeli.....	815
Suvonov Bekniyoz Baxtiyor o'g'li	

BOZOR BAHOSI USULLARI ASOSIDA LOYIHA TANNARXINING BIR QISMI SIFATIDA MEHNAT XARAJATLARINI HISOBLASHNING IQTISODIY MODEL

ORCID: 0000-0003-4165-2091

Suvonov Bekniyoz Baxtiyor o'g'li

Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti
tayanch doktranti (PhD). Toshkent. O'zbekiston

Annotatsiya: Investor uchun investitsion loyihaning qiymatini aniq hisoblash zarurati loyihani tizimlashtirishga yondashuvlarni izlash, shuningdek, mahsulot (xizmat)larning narxini hisoblash tartibini soddalashtirish uchun yangi talablarni taqazo qiladi. Loyihalashning investitsiyadan oldingi bosqichida xarajatlarni optimallashtirish jamlangan ko'rsatkichlardan foydalanigan holda kapital qo'yilmalarni hisoblash yo'li bilan amalga oshirilishi kerak. Bunday vaziyatda birinchi navbatda rasyon va mehnat xarajatlari e'tibor qaratish lozim. Muayyan davr uchun mumkin bo'lgan mehnat xarajatlarini hisoblash investitsion loyihani ishlab chiqishning dastlabki bosqichida qabul qilingan qarorlarning asosligini oshirishga imkon beradi. Bugungi zamonaviy bozor sharoitida korxonalarda mehnat xarajatlarini hisoblash masalasiga yangi yondashuvni ishlab chiqish zarur, bu bir tomondan mehnat xarajatlari miqdori va ishlab chiqarish samaradorligini aniqlaydi, ikkinchi tomondan, investitsion loyihani jozibador qiladi.

Kalit so'zlar: ish haqi, mehnat xarajatlari, mehnat samaradorligi koeffitsienti, tannarx.

Abstract: The need to accurately calculate the value of an investment project for an investor requires new requirements for the search for approaches to systematization of the project, as well as for simplifying the procedure for calculating the price of products (services). At the pre-investment stage of design, cost optimization should be carried out by calculating capital investments using cumulative indicators. In such a situation, first of all, it is necessary to pay attention to ration and labor costs. Calculation of possible labor costs for a certain period allows to increase the validity of decisions made at the initial stage of development of an investment project. In today's modern market conditions, it is necessary to develop a new approach to the calculation of labor costs in enterprises, which, on the one hand, determines the amount of labor costs and production efficiency, and on the other hand, makes the investment project attractive.

Key words: Basic concepts: wages, labor costs, the labor efficiency coefficient, cost price.

Аннотация: Необходимость точного расчета стоимости инвестиционного проекта для инвестора требует новых требований к поиску подходов к систематизации проекта, а также к упрощению процедуры расчета цены продукции (услуг). На прединвестиционном этапе проектирования оптимизацию затрат следует проводить путем расчета капитальных вложений по совокупным показателям. В такой ситуации в первую очередь необходимо обратить внимание на рацион и затраты труда. Расчет возможных трудозатрат за определенный период позволяет повысить обоснованность решений, принимаемых на начальном этапе разработки инвестиционного проекта. В современных рыночных условиях необходима разработка нового подхода к расчету затрат труда на предприятиях, который, с одной стороны, определяет величину затрат труда и эффективность производства, а с другой стороны, делает инвестиционный проект привлекательный.

Ключевые слова: заработная плата, затраты на оплату труда, коэффициент эффективности труда, себестоимость.

KIRISH

Ishlab chiqarish xarajatlarning muhim tarkibiy qismi ish haqi hisoblanadi, shuning uchun ish beruvchi ularni kamaytirishga intiladi, xodim esa uning daromadining asosiy qismini tashkil etuvchi ish haqini oshirishga intiladi. Mehnat xarajatlarning darajasi va o'zgarishi ishchilar va ish beruvchilarning turli xil manfaatlariga bog'liq. Manfaatlarning bu xilma-xilligi tashkilot resurslaridan samarali foydalanishga yordam beradi. Ish haqini hisoblashning iqtisodiy-matematik modeli xodim va ish beruvchi o'rtasidagi bu qarama-qarshilikni hal qilib, daromadning adolatli taqsimlanishini kafolatlaydi.

Bu boradagi tadqiqotlarning dolzarbligi shundan dalolat beradiki, ayniqsa qurilish industriyasining rivojlanish darajasi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatini belgilaydi, bu esa, o'z navbatida, aholi daromadlari darajasi bilan belgilanadi. Qurilish sanoati qo'llaniladigan texnologiyalar, korxonalarni jihozlash, materiallar sifati bo'yicha O'zbekiston iqtisodiyotining yetakchilaridan hisoblanadi, lekin shunga qaramasdan aksariyat korxonalarda mehnat samaradorligini baholovchi va har bir xodimning yakuniy natijaga qo'shgan hissasini hisobga oladigan samarali ish haqi tizimi mavjud emas.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mahalliy olimlarning, I.T.Abdukarimov, M.K.Pardaev, B.I.Isroilov, asarlarida iqtisodiy potentsialni "Mehnat ko'rsatkichlari - bu tashkilot tomonidan ma'lum bir sohadagi maqsadlarga erishish, belgilangan vazifalarni hal qilish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan resurslar, imkoniyatlar va vositalar" deb ta'riflaydilar[1].

M.Q.Pardayev va boshqalar: "Ish haqi - odamlarning tabiat va jamiyat ne'matlarini o'z ehtiyojiga moslashtirish maqsadida amalga oshiriladigan ongli faoliyat jarayoniga to'lov"[2].

Boshqaruvni modellashtirish muammolari bo'yicha O.I.Ohrimenko, I.M.Maltsev[3] V.P.Iosifov, V.A.Kamaev, A.V.Melikov, D.M.Korobkin[4], V.I.Rodionova, L.A.Shvachkina, K.V.Vodenko1, P.Vodenko[5] kabi olimlar ko'plab ishlarni amalga oshirgan. Loyiha nazoratini modellashtirish bo'yicha esa V.Kostuchenko, A.Zdanov, A.Rodionov[6], T.Rogovenko, M.Zaitseva[7] va boshqalar ishlarni amalga oshirgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

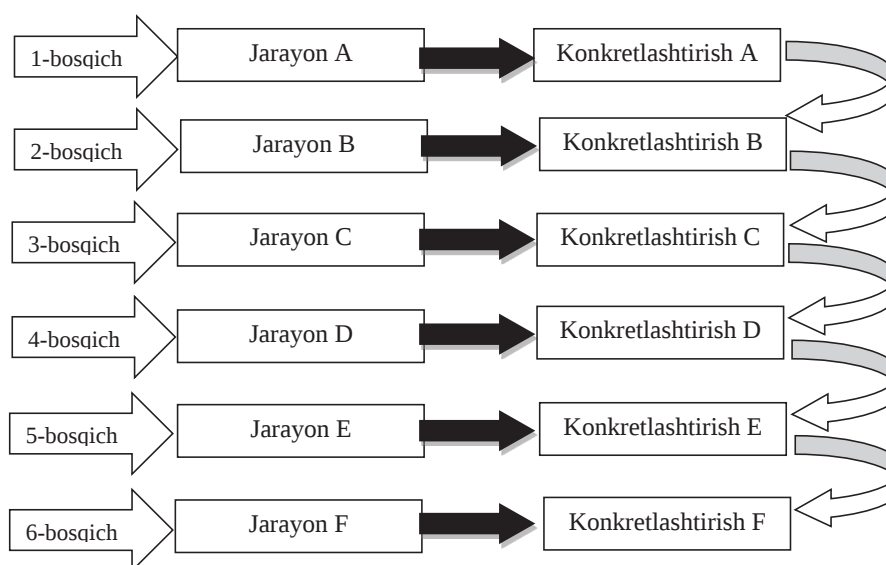
Loyihadagi ish haqi, boshqa tarmoqlardagi kabi, doimiy va o'zgaruvchan qismdan iborat. Doimiy qism asosiy va majburiydir, o'zgaruvchan ish beruvchi tomonidan o'rnatiladigan turli shartlarga bog'liq. Ish haqining doimiy qismi ham xodimlar, ham ish beruvchilar, ham mulkdorlar nazorati ostida.

Bugungi kunda qurilishda tarif, tarifsiz va aralash ish haqi tizimlari qo'llaniladi. Ular xodimlarning malakaviy bo'linishiga va lavozimga bog'lanishga asoslanadi, natijada tariflar tarmog'i va toifalari mavjudligi hisoblanadi. Tarif-malaka tizimining elementlari quyidagicha bog'langan: tarif toifasi qurilish ishlab chiqarishining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladi; malaka darajasi xodimning kasbiy tayyorgarligi darajasiga bog'liq; tarif koeffitsientlari malaka toifalarini hisobga olgan holda tuziladi va turli toifadagi tarif stavkalarining I toifali tarif stavkasiga nisbatini aks ettiradi; Tariflar tarmog'i ishlarning tarif toifalarining yig'indisi bo'lib, mehnatning murakkabligi va ishchilarning malaka xususiyatlariga qarab shakllantiriladi, shuningdek tarif omillarini hisobga oladi.

Ish haqining doimiy qismi mehnat samaradorligini va har bir xodimning yakuniy natijaga qo'shgan hissasini aks ettirmaydi, bu uning asosiy kamchiligi hisoblanadi. Biz alohida xodimlar uchun individual ishlab chiqarish vazifalarini birlashtirishni o'z ichiga olgan ball-faktor usulidan foydalanishni taklif qilamiz.

TAHLIL VA NATIJALAR

Shuningdek, ishlab chiqarishni amalga oshirish jarayonida ushbu vazifalarni qayta taqsimlash imkoniyatini beruvchi vositalarni ko'rib chiqamiz. Ish haqining belgilangan qismini shakllantirish 1-rasmda ko'rsatilgan.

1-rasm. Loyiha qiymatining bir qismi sifatida mehnat xarajatlarining doimiy qismini shakllantirish algoritmi.

Ushbu algoritm doirasida olti bosqichni ajratish mumkin; ularning har biri muayyan harakatlarni bajarishdan iborat. Yuqorida ko'rsatilgan diagrammada biz har bir bosqichda harakatning o'zi va ushbu harakatlarning har birida taqdim etilgan operatsiyalarning taklif qilingan ro'yxatini taqdim etdik. Bosqichma-bosqich taklif etilayotgan tadbirlar natijasida biz ish haqining oqilona belgilangan qismini olamiz, bu nafaqat lavozimga, balki ushbu lavozim doirasida hal qilinishi kerak bo'lgan vazifalarga ham bog'liq.

Birinchi bosqichda lavozim vazifalarga muvofiq tavsiflanadi (Jarayon A), shundan so'ng kompaniyadagi umumiy vazifalar ro'yxatining bir qismi bo'lgan ish vazifalarining batafsil ro'yxati shakllantiriladi (Konkretlashtirish A).

Ikkinchi bosqichda baholash usuli (Jarayon B) tanlanadi, bunday usullardan foydalanish mumkin: reyting shkalasi, reyting, vaziyatni baholash usuli, ball-omil usuli, noan'anaviy baholash usullari va boshqalar. Ushbu modelda, mualliflarning fikricha, nuqta-omil usulidan foydalanish (Konkretlashtirish B) o'zini oqlaydi.

Uchinchi bosqich – loyiha tannarxining bir qismi sifatida mehnat xarajatlarining doimiy qismini shakllantirish algoritmi - avval tanlangan nuqta-faktor usulini baholashga tayyorgarlik ko'rishni o'z ichiga oladi (Jarayon C), bu birinchi navbatda tanlashni o'z ichiga oladi. baholashda qo'llaniladigan omillar, keyin ularni batafsil tavsiflash va darajasini aniqlash kerak, shuningdek, muhimlik darajasiga qarab har bir omilning og'irligini belgilash kerak, natijada foydalanish mumkin bo'lgan faktorial ball shkalasi ishlab chiqildi (Konkretlashtirish C).

To'rtinchi bosqich to'g'ridan-to'g'ri baholashni ta'minlaydi (Jarayon D), bu baholashni o'tkazuvchi ekspert guruhi tomonidan aniqlangan vazn toifalarini ko'rsatgan holda ish vazifalari matritsasini yaratishni o'z ichiga oladi (Konkretlashtirish D).

Beshinchi bosqichda baholash amalga oshiriladi yoki boshqacha qilib aytganda, tarkibiy bo'linmaning (jamoa yoki bo'linma) tanlangan atributi bo'yicha guruhlariga bo'linishi, motivatsiya tizimini shakllantirish uchun har bir lavozimning qiymati yoki vaznini aniqlash (Jarayon E). Baholash bosqichli diapazon koeffitsientlari yoki kasblar klasterlari asosida amalga oshiriladi (Konkretlashtirish E).

Yakuniy oltinchi bosqich ish reytingini tuzishni ta'minlaydi (Jarayon F), uning asosida ish haqining doimiy qismi tuzatiladi, daraja qiymati hisoblab chiqiladi va qayd etiladi, har bir lavozimlar guruhi uchun darajali vilkalar ishlab chiqiladi. va asosiy ish haqi haqiqiy ish haqi bilan taqqoslanadi (Konkretlashtirish F).

Amaliy qo'llashni yanada qulayroq qilish uchun biz quyidagi formulalarni kiritamiz:

S – tashkilotdagi vazifalarning umumiy soni;

N – baholashni amalga oshiruvchi ekspertlar soni;

M – xarajatlarni hisobga olgan holda ma'lum bir lavozimda ko'zda tutilgan vazifalar matritsasi;

M_j – vazifaning og'irligi;

n_i – o'rinni egallagan pozitsiyaning reyting raqami;

zn_i – bu lavozim uchun ish haqining o'rtacha darajasini va xodimlarning malakasini hisobga olgan holda n pozitsiyasidagi bir darajaning narxi.

zn_{i+b} – ish majburiyatlarini birlashtirish uchun bir daraja narxining oshib ketishi;

ΣZ_j – yakuniy baho.

Loyiha tannarxidagi ish haqining doimiy qismini hisoblash formulasini beramiz (formula 1):

$$WG_{constant\ i} = \sum_{j=1}^S M_j * \sum_{i=1}^N z_i * zn_i + \sum_{j=1}^S M_j * \sum_{i=1}^N z_i * zn_{i+b}$$

Ishlab chiqilgan formula quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Asosiy lavozim uchun ish haqining doimiy qismi (formula 2):

$$WG_{1\ asosiy} = \sum_{j=1}^S M_j * \sum_{i=1}^N z_i * zn_i$$

Birlashtirilgan lavozim uchun ish haqining doimiy qismi (formula 3):

$$WG_{birlashtirilgan} = \sum_{j=1}^S M_j * \sum_{i=1}^N z_i * zn_{i+b}$$

Natijada, biz (formula 2) tegishli lavozimdagi xodimning asosiy vakolatlari darajasiga bog'liq bo'lgan asosiy ish haqi darajasini va boshqa darajadagi boshqa vazifalarni birlashtirganda ish haqining oshishini (3-formula) ko'rishimiz mumkin. Ish haqini shakllantirishga bunday yondashuv xodimning kompaniya uchun qiymatini va uning yakuniy mahsulotga qo'shgan shaxsiy hissasini hisobga olish, kasbiy va martaba o'sishining shaffofligini ta'minlash, ish faoliyatini baholash tizimini ish haqi tizimi bilan bog'lash va xodimlarni tanlashning asosiy mezonlarini belgilashga imkon beradi,

Biz xodimlarning mehnat samaradorligini baholashning progressiv yondashuvlari asosida loyiha tannarxining bir qismi sifatida mehnat xarajatlarning o'zgaruvchan qismini shakllantirish tartibini aniqlaymiz. Bugungi kunda keng tarqalgan qabul, xodimning kompaniyadagi qiymati va uning ish haqi to'g'ridan-to'g'ri bog'liqligiga qaratilgan. Ushbu yondashuvni qo'llab-quvvatlaydigan eng adolatli ish haqi tizimi.

Bozordagi ish haqining o'zgaruvchan qismi, albatta, xodimning ishtiroki va uning ishining samaradorligini hisobga olishi kerak. Xodimning yakuniy natijada ishtirok etishi tegishli koeffitsient – LEC mehnat samaradorligi koeffitsienti (LEC – the labor efficiency coefficient) yordamida amalga oshiriladi. U asosiy ish haqi koeffitsienti orqali mehnatga haq to'lashning asosiy qismini ham hisobga oladi – C_{bwg} , va xodimning mehnatda ishtirok (labor participation) etish koeffitsienti yordamida yakuniy natijaga qo'shgan hissasini aks ettiruvchi o'zgaruvchan qism – C_{lp} .

Misol uchun, Qurilish sanoati juda o'ziga xosdir va qurilish sanoatida juda ko'p resurslar ishtirok etadi, shuning uchun har bir aniq ishchining yakuniy natijasidagi ishtirok darajasini aniqlash juda qiyin.

Ko'rib chiqilgan usullarni xodimlarni so'roq qilish va qurilish tashkilotining maqsad va vazifalarini xodimlar o'rtasida taqsimlash, ularning mehnat salohiyatining reproduktiv-muhim qismini hisobga olgan holda tuza-tish taklif etiladi. Ishchilarning mehnat potentsialining takrorlanadigan muhim qismi darajasini aniqlash uchun mualliflar tomonidan ishlab chiqilgan kompaniya vazifalarini taqsimlash tizimidan foydalangan holda statistik bazani yaratish kerak. Ushbu tizim, aslida, baholanadigan lavozimlar doirasidagi maqsad va vazifalarning og'irligini va har bir xodimning salohiyatini hisobga oladigan matritsadir.

Tizim har bir jamoa a'zosining ish natijalarini rahbariyat va unvonlari teng tengdoshlar tomonidan o'zaro baholashga asoslanadi. Oldindan kelishilgan muddatdan so'ng biz dinamikada jamoaning har bir a'zosi darajasini baholashga imkon beruvchi ma'lumotlarni olamiz. Bu tegishli mutaxassisning ishlab chiqarish vazifasini ko'rsatadigan ishlab chiqilgan so'rovnomalar yordamida amalga oshirilishi mumkin va bu vazifaning bajarilishi nafaqat tegishli tarkibiy bo'linma boshlig'i tomonidan, balki ushbu bo'linmadagi eng yaqin hamkasblar tomonidan ham baholanadi.

Bunday yondashuv nafaqat tashkilot rahbariyatini ishlab chiqilgan modelni amalga oshirish uchun dastlabki ma'lumotlar bilan ta'minlaydi, balki mehnat resurslaridan yanada oqilona foydalanishga yordam beradi, bu esa o'z navbatida qo'shimcha xarajatlarsiz mehnat unumdorligini oshirishga olib keladi. Yetarli miqdordagi ma'lumotlar bilan va tegishli ishlov berilgandan so'ng, kuzatuvlar natijalari aslida qurilish korxonasi faoliyati modeli rolini o'ynaydi. Bizning fikrimizcha, axborotni qayta ishlash standart ofis axborot texnologiyalari yordamida amalga oshirilishi mumkin va qo'shimcha dasturiy mahsulotlar kerak bo'lmaydi. Dinamikada ushbu ma'lumotlar turli darajadagi menejerlarga xodimlarning mehnat faoliyatini baholash, o'zgarishlarni kuzatish va tezkor boshqaruv qarorlari yordamida o'z vaqtida tuzatish imkonini beradi. Ushbu model jamoaning har bir a'zosining yakuniy natijada ishtirok etish darajasini aniqlash va buni ish haqining o'zgaruvchan qismida aks ettirish imkonini beradi.

Yaratilgan statistik baza, xodimlarning mehnat faolligini hisobga olgan holda, har bir xodimning tarkibiy bo'linmaning umumiy faoliyatiga unumdorlik hissasini va butun qurilish korxonasining yakuniy maqsadidagi ishtirok darajasini aks ettiruvchi tegishli C_{lp} koeffitsientini kiritish imkonini beradi (formula 4).

$$C_{lp} = \sum_{j=1}^C \left[I_{t_i} * I_{o_i} * I_{s_j} * \sum_{i=1}^N \frac{A_{s_i}}{N} \right]$$

Bu erda I_{o_i} – umumiy strategiyadagi i -chi tashkilot maqsadlarining og'irligi;

I_{t_i} – kompaniyaning i -chi maqsadlarining o'z maqsadlaridagi vazni;

I_{s_j} – tashkilot uchun xodimning vazifa vaznini belgilaydi;

A_{s_i} – i -chi ekspertning ish faoliyatini baholashni ko'rsatadi;

N – ekspertlar soni;

C – har bir xodim uchun vazifalar soni.

O'zgaruvchan ish haqining ulushi, bizning fikrimizcha, tashkilot ma'lum bir investitsiya va loyihani amalga oshirishdan oladigan rejalashtirilgan foyda bilan bog'lanishi kerak va bu holda ish haqining o'zgaruvchan qismni aniqlash uchun 5-formuladan foydalanish taklif etiladi.

$$WG_{o'zgaruvchan i} = L_{cr i} * (\Delta EP - \Delta EP * \alpha)$$

bu erda L_{cr} – mehnat hissasi nisbati;

ΔEP – qurilish kompaniyasining ma'lum bir investitsiya va loyihani amalga oshirishdan olingan smeta foydasining oshishi;

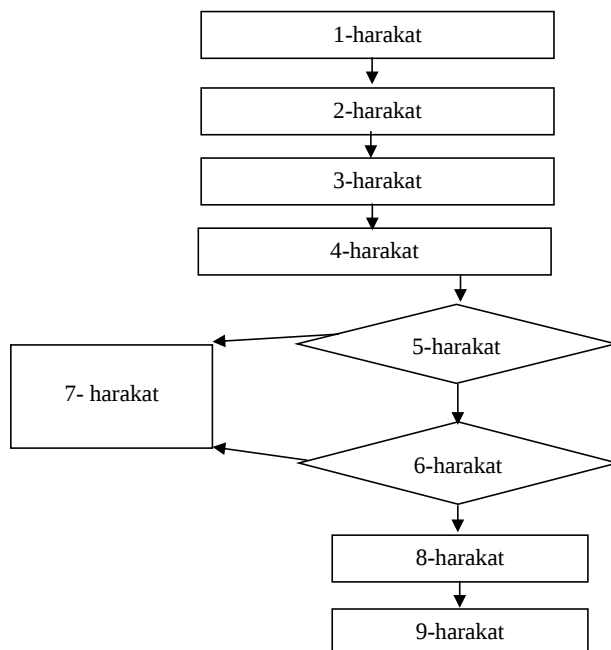
α – tashkilotning zaxira fondlarining ulushi.

Shunday qilib, taklif qilingan model doirasida xodimlarni moddiy rag'batlantirish uchun mo'ljallangan tashkilot foydasida xodimlarning ishtiroki ta'minlanadi. Qolaversa, foyda olishdagi bunday ishtirok, bizningcha, har

bir xodimning mehnat jarayonidagi ishtiroki bilan yaqqol oqlanadi va oddiy xodimlarning korxona faoliyatining yakuniy natijasiga, ya'ni foyda olishga qiziqishini oshiradi.

Loyiha tannarxidagi mehnatning o'zgaruvchan qismini shakllantirish uchun taklif qilingan algoritmi 2-rasmda ko'rsatilgan.

2-rasm. Loyiha tannarxidagi mehnat xarajatlarining o'zgaruvchan qismini shakllantirish algoritmi.

Loyiha tannarxini shakllantirishda mehnat xarajatlarining o'zgaruvchan qismini shakllantirish algoritmi quyidagi harakatlarni ketma-ket bajarishni o'z ichiga oladi:

1-aksiya – yopiq grafikni qurish: grafikning yuqori qismi tashkilot maqsadi; grafikning qirralari – har bir xodimning vazifalari;

2-harakat – ekspert baholari (l_0 , l_t , l_s) yordamida har bir maqsad va topshiriqning vazn koeffitsientlarini hisoblash;

3-harakat – xodimning mehnat xulq-atvori matritsasini shakllantirish (A_{ij})\$.

4-harakat – grafik asosida mehnat hissasi koeffitsientini hisoblash;

5-harakat – qat'iy tengsizlik tekshiriladi $L_{cr} > 1$ va tenglik rost bo'lsa, 6-bosqich, noto'g'ri bo'lsa – 7-bosqich bajariladi;

6-harakat yoki oltinchi harakat - qat'iy tengsizlik $\Delta EP - \Delta EP \times \alpha > 0$ tekshiriladi va agar tengsizlik rost bo'lsa, 8-bosqich, agar noto'g'ri bo'lsa, 7-bosqich bajariladi;

7-harakat – ish haqining o'zgaruvchan qismining miqdori xodimning rasmiy topshiriqlarni bajarishdagi ishtiroki darajasining etarli emasligi (5-harakat) yoki investitsiya loyihasni amalga oshirishdan etarli foyda yo'qligi sababli nolga teng deb hisoblanadi (6-harakat), shu munosabat bilan umumiy ish haqi uning doimiy qismi darajasida qoladi;

8-harakat – har bir xodim uchun ish haqining o'zgaruvchan qismini hisoblash;

9-harakat – loyiha xarajatlariga qo'shiladigan mehnat jamoasining o'zgaruvchan qismining ish haqining umumiy miqdorini hisoblash.

Loyihada ish haqini shakllantirishning zamonaviy umume'tirof etilgan yondashuvlarini o'rganishda mualliflar nafaqat ushbu protseduraning ma'lum bir subyektivligini, balki juda murakkab, noqulay matematik sxemalardan foydalanish faktini ham aniqladilar, masalan, shunga o'xshash investitsiya va loyihalarni amalga oshirishda xarajatlar to'g'risidagi ma'lumotlardan foydalanish.

Bu holat nafaqat tashkilot ichida ma'lum bir noqulaylik tug'diradi, balki mijoz yoki investor bilan rejalashtirilgan smetalarni tasdiqlash va imzolash bosqichida ko'plab salbiy tomonlarni keltirib chiqaradi.

Loyiha narxini belgilashda tugallanmagan daqiqalar loyiha haqiqiy qiymatining buzilishiga olib keladi va natijada uzoq umr ko'rish, tugallanmagan va mothballed loyihalar va sud jarayonlari.

Biz loyiha haqiqiy qiymatida mehnat xarajatlarini shakllantirishga yondashuvni qayta ko'rib chiqishni taklif qilamiz, ishlab chiqilgan modelni nafaqat investitsiya va loyihani amalga oshirish bosqichida, balki rejalashtirish bosqichida ham qo'llashni taklif qilamiz. Taklif etilayotgan model, shuningdek, loyiha da mehnat resurslaridan foydalanish bilan bog'liq xarajatlarni boshqarish imkonini beradi.

Investitsion loyihani amalga oshirishda inson omilining ahamiyatini ortiqcha baholash qiyin. Ishlab chiqilgan model mehnat jamoasining har bir a'zosining yakuniy natijaga qo'shgan hissasini hisobga olish imkonini beradi. Model quyidagi shaklga ega (6 tenglamalar tizimining formulalari):

$$\left\{ \begin{array}{l} WG_{gen} = \sum_i^M (WG_{constant\ i} + WG_{o'zgaruvchan\ i}) \\ WG_{constant\ i} = \sum_{j=1}^S M_j * \sum_{i=1}^N z_i * zn_i + \sum_{j=1}^S M_j * \sum_{i=1}^N z_i * zn_{i+b} \\ WG_{o'zgaruvchan\ i} = L_{cr\ i} * (\Delta EP - \Delta EP * \alpha) \end{array} \right.$$

bu erda M - jami xodimlar.

Olingan tenglamalar tizimi, bizning taxminimiz bo'yicha, uning tarkibiy elementlarini optimallashtirishga qaratilgan loyiha mahsulotlarining xarajatlarini hisoblash metodologiyasining bir qismi bo'lishi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tashkilotning maqsadlari, uning foydasi va har bir xodim oldida turgan vazifalar, shuningdek rejalashtirilgan loyiha xarajatlari o'rtasidagi funktsional bog'liqlikni tavsiflovchi shakllangan iqtisodiy-matematik model (tenglamalar tizimi) loyihani doimiy ravishda kuzatib borish imkonini beradi, bu investitsion loyiha xarajatlarini optimallashtirish muammolarini o'z vaqtida hal qilishga yordam beradi.

Ya'ni, yaratilgan model tashkilot rahbariga xodimlarga, aniqrog'i, ma'lum mehnat xususiyatlariga ega bo'lgan inson resurslariga bo'lgan ehtiyojni baholashga, xodimning mehnat xulq-atvorining xususiyatlariga rioya qilmaslik sababli yuzaga kelishi mumkin bo'lgan uzilishlar va xavflarni oldindan aniqlashga imkon beradi.

Bundan tashqari, loyiha narxini hisoblash uchun olingan ishchi model nafaqat loyihani rejalashtirish bosqichida, balki boshqa har qanday bosqichda ham qo'llanilishi mumkin, bu menejerga tannarxning o'zgarishini kuzatish va kerak bo'lganda ishlab chiqarish jarayonini o'zgartirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdukarimov I.T., Pardaev M.K., Isroilov B.I. Analysis of the economic potential of the enterprise. T.: "World of Economics and Law" Publishing House, 2003, 6 pages; Abdullaev Yo., Ibroximov A., Raximov M. Economic analysis. - T.: Mehnat, 2001. - Pages 159-161; Pardaev M., Khasanov B.A., Isroilov JI, Kholikulov AN Economic analysis. Textbook. T.: TSU and SamISI, 2011. - 138 pages.
2. Jack E. Triplett "The Measurement of Labor Cost": University of Chicago Press. - Chicago: 1983. 4 p.
3. Ohrimenko O I, Maltsev I M 2017 System approach in modeling of insurance systems management International Journal of Applied Business and Economic Research 15 (16). DOI: <https://www.scopus.com>
4. Iosifov V P, Kamaev V A, Melikov A V, Korobkin D M 2016 Simulation of the problem determination of dynamic characteristics of measuring IISA 2015 - 6th International Conference on Information, Intelligence, Systems and Applications. DOI: <https://www.scopus.com>
5. Rodionova V I, Shvachkina L A, Vodenko K V, Ponomaryov P A 2017 Role of state regulation in development of socio-labor relations in the context of the Russian national model of socio-economic activity Contributions to Economics. 417-422 DOI: <https://www.scopus.com>
6. Kostuchenko V, Zdanov A, Rodionov A 2017 Mathematical Methods of Managing Economic Sustainability of the Construction Company IOP Conference Series: Earth and Environmental Science 90. DOI: <https://www.scopus.com>
7. Rogovenko T, Zaitseva M 2017 Use of statistical simulation in construction planning MATEC Web of Conferences 106 DOI: <https://www.scopus.com>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

